

ÖREBRO UNIVERSITET

Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap

Huvudområde: Pedagogik

Specialpedagogens rolltagande i förskolan

Annelie Berglund

Pedagogik, avancerad nivå, Specialpedagogik som forskningsområde

Uppsats, 15 högskolepoäng

Höstterminen 2013 – vårterminen 2014

Sammanfattning

Detta är en kvalitativ intervju studie som avser att bidra med fördjupad kunskap om specialpedagogens uppdrag i förskolan. Hur ser specialpedagogerna på sin yrkesroll, vilka uppdrag är vanligt förekommande samt vilka hinder och möjligheter upplever de i sin yrkesroll. Fem specialpedagoger verksamma mot förskolan har intervjuats om sina erfarenheter och uppfattningar. Vid analys av materialet har Lundgren och Perssons (2003) teorier om proaktiv och reaktiv verksamhetskultur använts samt Perssons (2013) två perspektiv på specialpedagogik, det relationella och det kategoriska.

Resultatet delas in i fem kategorier som jag kunnat utläsa vid analysen av mitt material. Det handlar om det specialpedagogiska uppdraget, arbetsuppgifter, samverkan samt utmaningar och möjligheter. Ett intressant resultat som denna studie påvisar är att det specialpedagogiska uppdragets organisation har en direkt påverkan av vilken verksamhetskultur som blir den rådande och att styrningen av insatserna kan komma att ligga någon helt annanstans än hos ledningen. Ett antal gynnsamma faktorer för specialpedagogens möjligheter att utföra sitt uppdrag enligt de avsikter som finns med specialpedagoguppdraget kan utläsas ur resultatet. Det handlar om handledning som en proaktiv insats, en samsyn med chefen, en rimlig arbetsbelastning, medverkan i ledningsgrupp och tillgång till ett arbetslag.

Nyckelord: Specialpedagog, förskola, yrkesroll, verksamhetskultur, specialpedagogiska insatser, samverkan.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
Syfte och frågeställning	2
Disposition.....	3
2. Bakgrund	3
Salamancadeklarationen	3
Skollagen	4
Allmänna råd för förskolan.....	4
Läroplan för förskolan – Lpfö 98 rev 2010	5
Högskoleförordningen	5
3. Centrala begrepp	7
Specialpedagogik.....	7
Begreppet ”roll”.....	8
Specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan	9
4. Tidigare forskning	11
Specialpedagogens yrkesroll i förskolan	11
Specialpedagogiska insatser mot förskolan	12
Sammanfattning.....	13
5. Teoretiska begrepp	14
Proaktiva och reaktiva verksamhetskulturer.....	14
Relationellt och kategoriskt perspektiv	16
6. Metod	17
Val av metod.....	17
Planering av intervjuer.....	18
Urval och kontakt med fältet	18
Genomförande	19
Transkribering	19
Analys av intervjuerna.....	19
Studiens generaliserbarhet och tillförlitlighet.....	20
Etiska aspekter	21
7. Resultat.....	22
Specialpedagogiska uppdraget	22
Varierande arbetsuppgifter	24
Samverkan på flera plan	25

Utmaningar och möjligheter i yrkesrollen	26
Analys av resultat	28
8. Diskussion	30
Metoddiskussion	30
Resultatdiskussion	31
Avslutande kommentarer	34
Fortsatt forskning	34
Referenslista	36
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1. Inledning

Jag har varit verksam i förskolan sedan mitten av 90-talet och har fortsatt med det parallellt med mina studier till specialpedagog. Under min utbildning till specialpedagog så har frågor och tankar väckts hos mig runt den specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan. Detta beroende på att jag har skaffat mig nya kunskaper och erfarenheter. De frågor som väckts har handlat om vad som är specifikt för yrkesrollen samt hur specialpedagogerna ser på sin yrkesroll. Tidigare fanns inom tjänstesektorerna befattningsbeskrivningar som styrde befattningshavarens yrkesroller. I och med övergången från regelstyrning till målstyrning har många befattningsbeskrivningar förlorat sin betydelse och det har fått konsekvenser för de enskilda befattningshavarnas funktioner i organisationen

Specialpedagogiken kan ses som både ett kunskapsområde och som ett verksamhetsområde, men har även kopplingar till politiska syften och beslut som t.ex. en ”skola för alla”.

I förskolans styrdokument anges att verksamheten ska anpassas till alla barn (Skolverket, 2010). Alla barn som behöver särskilt stöd ska också ges ett tillräckligt sådant (8 kap. 9 § skollagen). I Läroplanen för förskolan, Lpfö 98, slår Skolverket fast att

”Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar.”(Skolverket, 2010, s. 5).

Förskolan är det första steget i utbildningssystemet och idag tillbringar en övervägande del av barnen en stor del av sin dag just där. Förskolan fick sin första läroplan 1998 och den lyder precis som skolan under skollagen. Förskolan är till för barn mellan 1-5 år men är inte obligatorisk. Förskolans uppdrag skiljer sig däremot från skolan då förskolans uppdrag innefattar omsorg och fostran vid sidan om utveckling och lärande (Skolverket, 2010). I läroplanen uttrycks att förskolan ska,

”lägga grunden till att barnen på sikt kan tillägna sig de kunskaper som alla i samhället behöver” (Skolverket, 2010, s. 6).

Enligt Palla (2011) är förskolans uppdrag komplext då det innebär att styra mot en likartad verksamhet samtidigt som verksamheten ska anpassas till olikheter. Eftersom uppdraget även innefattar omsorg så ska verksamheten även anpassas till dagsrytm och olika rutiner. Utöver det tillkommer lokala mål som även det ställer krav på verksamheten. På senare år har dessutom kraven på förskolan som lärandemiljö ökat, detta tyvärr inte sällan i kombination med nedskärningar eller andra besparingar. Ofta leder besparingar inom förskolan till

överinskrivningar och därmed större barngrupper. Detta ställer större krav på förskolans pedagoger. Uppdraget blir svårare att utföra då verksamheten fortfarande ska anpassas så den fungerar för alla barn. Pedagogerna i förskolan ska kunna möta olikheterna och samtidigt styra verksamheten mot angivna värden och kunskaper. Det är när personal vill förstå och styra de beteenden som konfunderar eller bekymrar eller som leder till hinder i verksamheten som specialpedagogen vanligen kopplas in. (Palla 2011)

Barn behöver redan i förskoleåldern få det extra stöd som de är i behov av. Förskolan har stora möjligheter att främja barnets utveckling, särskilt om de barn som behöver extra stöd upptäcks redan i förskoleåldern. I Skolverkets studie (2008), 10 år efter förskolereformen, framkommer att antalet barn med behov av stöd har ökat inom förskolan. Studien beskriver att de resurser som finns ofta inte är tillräckliga och att pedagogerna eftersöker mera handledning av specialistkompetenser för att bättre kunna möta de olika behov som finns (Skolverket, 2008).

Men den nya specialpedagogutbildningen blev specialpedagogen delvis en ny profession. Specialpedagogen skulle arbeta med skolutveckling och handledning till skillnad från specialläraren. Detta innebar att specialpedagogen skulle utveckla en ny funktion i verksamheter där roller redan var givna. Man kan förstå specialpedagogens nya uppdrag som en initiering av en ny yrkesroll (Bladini 2004).

Anledningen till att jag valde just detta ämne är att jag är intresserad av att ta del av specialpedagogers erfarenheter och uppfattningar kring vad de anser att en specialpedagog bör kunna bidra med i förskolans verksamhet. Detta för att bättre kunna möta de olika behov som finns i en grupp med förskolebarn. Min studie syftar till att få en djupare inblick i vilka uppfattningar och erfarenheter specialpedagoger har om specialpedagogens yrkesroll. Hur ser de på sina möjligheter att arbeta med särskilt stöd? Vilka svårigheter och möjligheter upplever de i arbetet? Vilka förväntningar finns på specialpedagogen?

Under min utbildning har jag upptäckt att mycket av den forskning som finns gällande specialpedagogik och specialpedagogens yrkesroll handlar om skolan och mycket lite forskning finns att hitta med inriktning mot förskolan. Mot denna bakgrund är det intressant att studera specialpedagogens yrkesroll inom förskolan.

Syfte och frågeställning

Studiens övergripande syfte är att bidra med fördjupad förståelse för specialpedagogens roll i förskolan. Utifrån detta syfte formuleras följande frågeställningar.

- Hur ser specialpedagogen på sin roll i förskolan?
- Vilka uppdrag är vanligt förekommande?
- Vilka möjligheter och svårigheter upplever de i sitt arbete?

Disposition

De inledande texterna syftar till att ge en tydlig bild av vad som ligger i fokus i denna studie. i Det som följer är i nämnd ordning kapitel 2 om de styrdokument som reglerar specialpedagogens uppdrag mot förskolan följt av kapitel 3 som innehåller en redogörelse runt studiens centrala begrepp. I kapitel 4 görs ett nedslag i den forskning som finns att tillgå följt av kapitel 5 som presenterar den för studien valda metoden. Resultat av studien presenteras i kapitel 6 och slutligen i kapitel 7 förs en diskussion rörande metod och resultat.

2. Bakgrund

I följande avsnitt kommer jag att beröra de aktuella styrdokument som reglerar förskolans och specialpedagogens verksamhet.

Salamancadeklarationen

Salamancadeklarationen antogs den 10 juni 1994 i Salamanca i Spanien, där 300 deltagare som representerade 92 regeringar träffades för att skapa en överenskommelse. Syftet var att barn i behov av särskilt stöd skulle kunna få en likvärdig utbildning tillsammans med andra barn. Salamancadeklarationen handlar enbart om hur man på bästa sätt kan anordna undervisning för elever i behov av särskilt stöd. En deklaration är en överenskommelse och kan ses som en uppmaning och fungera som en handlingsram. De länder som undertecknar deklarationen lovar att följa den och införliva den i sin lagstiftning, men de kan även lämna in reservationer mot de delar som de inte kan acceptera. De länder som undertecknat deklarationen ska också med jämna mellanrum rapportera hur de arbetar med deklarationen. Intressant för min studie är att i avsnittet som handlar om riktlinjer för åtgärder på nationell nivå skriver man att förskoleverksamheten anses vara ett prioriterat område. Detta för att bidra till att barnet får rätt stöd redan i tidig ålder. (Salamancadeklarationen 1994)

Salamancadeklarationen innebär att en inkluderande skola har ett pedagogiskt berättigande. Förpliktelsen att utbilda alla barn förutsätter att pedagogiska strategier utvecklas för att kunna möta de individuella skillnaderna. Skolan ska även ha ett socialt berättigande och med det avses att om barn och ungdomar undervisas tillsammans ökar förutsättningarna för att

förändra attityder till olikheter och skillnader. Slutligen ska skolan även ha ett ekonomiskt berättigande. Med det menar Persson att det är kostsamt att upprätthålla komplexa system där skolor specialiserar sig på olika grupper av barn och ungdomar (Persson 2013).

Ahlberg (2009) preciserar med följande citat vad som ligger till grund för den specialpedagogiska verksamheten i skola och förskola i Sverige.

”Den officiella specialpedagogiska policyn för den svenska skolan och förskolan har sin grund i internationella konventioner och överenskommelser som FN:s konvention om barns rättigheter och Salamancadeklarationen, vilka kan ses som specialpedagogikens ideologiska ansikte.” (Ahlberg 2009, s 18)

Skollagen

Skollagen reglerar vilka rättigheter och skyldigheter som barn, elever och deras vårdnadshavare har. Intressant för min studie är att det har skett en del förändringar i och med att den nya skollagen trädde i kraft 2011. Förändringarna gäller bland annat barn i behov av särskilt stöd. I skollagen (SFS 2010:800) kapitel 8, 9§ kan man läsa följande angående barn i behov av särskilt stöd:

- Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling ska ges det stöd som deras speciella behov kräver.
- Om det genom uppgifter från förskolans personal, ett barn eller ett barns vårdnadshavare eller om på annat sätt framkommer att ett barn är i behov av särskilt stöd, ska förskolechefen se till att barnet ges ett sådant stöd. Barnets vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta vid utformningen av de särskilda stödinsatserna.

Till stöd för huvudmännen för att följa regelverket har Skolverket tagit fram ett antal allmänna råd och juridiska vägledningar

Allmänna råd för förskolan

De förordningar som de allmänna råden utgår ifrån är FN:s barnkonvention om barns rättigheter, skollagen, läroplanen. De allmänna råden för förskolan bör följas då de anger hur huvudmännen bör handla för att uppfylla bestämmelserna som ligger till grund för verksamheten. När det gäller förskolan så kan man läsa att det särskilda stödet främst ska ges i den ordinarie verksamheten. För de allra flesta barn är en hög kvalitet på verksamheten tillräckligt, men ibland behövs extra insatser. De stödåtgärder som berörs som möjliga är personalförstärkning, handledning, konsultation, anpassning av miljö och minskning av barngruppens storlek. Stödet ska planeras tillsammans med föräldrarna, dokumenteras och utvärderas regelbundet för att se om de varit tillräckliga (Skolverket, 2005).

Läroplan för förskolan – Lpfö 98 rev 2010

I förskolan är det verksamheten som ska ge barnen förutsättningar för att utvecklas och lära.

”Verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar så att de utvecklas så långt som möjligt.” (Lpfö 98 rev 2010, s 5)

Det är förskolechefen som har det yttersta ansvaret för att se till att verksamheten utformas så att barn får det särskilda stöd och den hjälp och de utmaningar de behöver. Förskolan är en pedagogisk verksamhet med mål att sträva mot. Det framkommer genom läroplanen att det inte är det enskilda barnets prestationer som ska bedömas utan verksamheten. Av den anledningen har barnen i förskolan inga individuella mål att sträva emot. Som institution är förskolan yngre än skolan. Förskolan har av tradition varit en sammanhållen verksamhet där särlösningar varit undantag. Av den anledningen är förutsättningarna för att implementera en skola för alla inte det samma i förskolan som i skolan (Palla 2011).

Enligt Palla (2011) finns dock tendenser i en del kommuner att använda särlösningar även inom förskolan. Det handlar då om små grupper, särskilda avdelningar eller förskolor för barn som anses behöva ett stöd som inte kan ges inom den ordinarie verksamheten. Detta kan uppfattas som ett avsteg från intentionen att förskolan är till för alla barn. Det är bland annat mot denna bakgrund som jag ser det som angeläget att undersöka specialpedagogens roll i förskolan.

Högskoleförordningen

Specialpedagogexamen uppnås efter kursfordringar på 90 högskolepoäng.

Examensförordningen inleds med följande citat:

”För specialpedagogexamen skall studenten visa sådan kunskap och förmåga som krävs för att självständigt arbeta som specialpedagog för barn och elever i behov av särskilt stöd inom förskola, förskoleklass, fritidshem, skola eller vuxenutbildning” (SFS 2007:638).

Dagens specialpedagogiska utbildning formar en annan yrkesroll där uppdraget blir ett annat än vad det var i de skolformer som fanns på 1900-talet. I de styrdokument som finns för skolan finns en vision att specialpedagogen ska ingå i ledningsgruppen för att bidra med utveckling att det pedagogiska tänkandet främst hos lärare och rektorer. Det kan ses som ett

paradigmskifte. Specialpedagogen erhåller rollen att tolka, utforska och leda utvecklingen av skolvisionen (Åman 2006).

Eftersom specialpedagogrollen inom förskolan är bristfälligt utforskad så vill jag med min studie bidra med kunskaper om vilka uppdrag som är vanligt förekommande och vilka möjligheter och svårigheter de upplever i sitt arbete.

3. Centrala begrepp

I detta avsnitt kommer först en del centrala begrepp att definieras. För att förklara och motivera de centrala begreppen som används i denna uppsats är det nödvändigt att dessa definieras.

Specialpedagogik

Specialpedagogik kan betraktas som ett verksamhetsområde men även som ett kunskapsområde. I skolan pågår dagligen specialpedagogisk verksamhet när lärare, elever, speciallärare och specialpedagoger möts i sitt arbete. Som kunskapsområde bestäms och avgränsas specialpedagogiken mot den forskning som berör området. Både specialpedagogik som verksamhetsområde likväl som kunskapsområde har kopplingar till politiska syften och beslut. Ett exempel på det är beslut som ”en skola för alla”, som myntades i och med införandet av Lgr 80. Det innebar att skolan skulle vara en plats där utbildningen är anpassad efter individuella förutsättningar så att alla elever kan vara välkomna (Ahlberg, 2009). I förskolans läroplan uttrycks detta som att verksamheten ska anpassas till alla barn (Lpfö 98 rev 2010).

Alla barn behöver stöd, men det finns barn som i vissa perioder eller under hela sin tid i förskolan behöver extra stöd och resurser utifrån att deras behov ska tillgodoses. Det finns många olika anledningar till att barn behöver ett specialpedagogiskt stöd i förskolan. Historiskt sett uppstod specialpedagogiken för att skolan inte passade alla barn. I stället skapades speciella skolor för till exempel blinda och döva barn, för de barn som hade svårt med disciplin eller följa med i undervisningstakten. Mot denna bakgrund skapades tidigt speciella arrangemang (Nilholm, 2003). Specialpedagogiken har historiskt sett betraktats som en hjälp att förändra individen. Av den anledningen placerades barn i behov av stöd i särskilda grupper där det fanns speciella lärare till hjälp för att förändra individen (Fischbein & Österberg, 2003).

Specialpedagogikens framväxt i den svenska skolan kan ses som en del av samhällets demokratiseringsprocess. Den kan alltså förstås som en politisk och ideologisk företeelse Persson (2013).

Emanuelsson m.fl. (2001) skriver att i takt med att förskolan byggts ut till att omfatta nästan alla årskullar och utvecklats till en mer skolliknande verksamhet som har formulerade mål

mer kopplat till utbildning än tidigare, så har det inneburit att behovet av specialpedagogiska insatser i förskolan har ökat.

Specialpedagogik kan definieras på flera olika sätt. Atterstöm och Persson (2000) påstår att det för allmänheten kan vara ett ganska okänt begrepp som kopplas ihop med svårigheter av olika slag. Att det handlar om barn eller ungdomar med specifika svårigheter är den vanligaste definitionen. Nilholm (2003) menar att specialpedagogikens kärna är ”att det man gör är speciellt i förhållande till det mer normala, dvs. pedagogik” (s.9).

Specialpedagogik är ett tvärvetenskapligt ämne som hämtar inspiration från både filosofi, pedagogik, psykologi och socialantropologi (Rakstang Eck & Rognhaug 1995). Ämnet vilar på teorier från de olika kunskapsfälten. Även Atterstöm och Persson (2000) menar att "som disciplin är specialpedagogiken tvärvetenskaplig. Ett flertal vetenskaper och deras olika perspektiv och kunskap ingår som delar av helheten i disciplinbilden" (s. 13).

Specialpedagogik kan enligt Nilholm (2003) beskrivas som något som används när den vanliga pedagogiken inte räcker till. Detta leder till att den ofta förknippas med svårigheter av olika slag när barn inte fungerar i den ordinarie verksamheten.

Begreppet ”roll”

Begreppet ”roll” kan beskrivas som något som används i en mängd olika sammanhang. Vi säger till exempel "det spelar ingen roll" eller så kan vi fundera över våra roller i olika sammanhang. Diskussioner om yrkesrollen är vanligt förekommande på en del arbetsplatser, som om rollen finns någonstans och är möjlig att finna. Enligt sociologin är en roll det sociala beteende som förväntas av en individ i en viss position eller i ett visst sammanhang. Ordet roll härstammar från grekiskans rulle som härrör från den manuskripttrulle som skådespelare använde sig av inom teatern (Guvå, 2001).

Inom tjänstesektorerna vård, omsorg och utbildning har det tidigare funnits befattningsbeskrivningar som styrte befattningshavares yrkesroller. I och med övergången från regelstyrning till målstyrning inom offentliga sektorn har många befattningsbeskrivningar förlorat sin betydelse vilket har fått konsekvenser för de enskilda befattningshavarnas funktioner i organisationen. Befattningshavarens roll och uppgift i organisationen definieras genom andra styrprocesser kopplade till övergripande mål (Guvå, 2001).

”Enskilda medlemmars rolltagande är därmed inte bara beroende av vars och ens funktion eller föreställningar om den samma utan även av övriga medlemmars uppfattning om sin egen respektive andras funktioner relaterade till den gemensamma uppgiften” (Guvå 2001, s. 47).

Mot denna bakgrund är syftet med föreliggande studie att bidra med kunskaper om vilken roll specialpedagoger intar på några förskolor.

Specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan

1990 ersatte den nya specialpedagogiska påbyggnadsutbildningen den tidigare speciallärarutbildningen efter ett riksdagsbeslut. Den nya utbildningen innehöll flera nyheter jämfört med den tidigare speciallärarutbildningen. Utbildningen skulle inriktas mot handledning istället för undervisning samt att specialpedagogerna skulle erhålla grundläggande kunskaper inom forsknings och utvecklingsområdet. Detta för att förbereda specialpedagogerna för att kunna driva ett utvecklingsarbete i kommunerna (Malmgren-Hansen, 2002).

Bladini (2004) menar att ”man kan förstå specialpedagogens nya uppdrag som en initiering av en ny yrkesroll” (s. 16). Specialpedagogen blev en ny profession som förväntades vara som en förändringsagent i arbetet med att skapa en ”skola för alla”. Specialpedagogen skulle till skillnad från specialläraren arbeta med skolutveckling ledning och pedagoger genom handledning och konsultativa samtal. Detta innebar att specialpedagogen skulle utveckla en ny funktion i verksamheter där roller och förväntningar redan var givna (Bladini 2004).

Specialpedagogen har till uppgift att, tillsammans med berörd chef som har yttersta ansvar i sådana frågor, se till så att olika pedagogiska verksamheter verkligen är till för alla barn. Deras uppdrag är att utgöra en garant för att den delen av uppdraget uppfylls. Persson säger även att det är viktigt att rektorerna vågar ge sina specialpedagoger mandat att genomföra sitt arbete efter de avsikter som finns för specialpedagoguppdraget (Persson 2013).

Sandberg (2009) menar att det specialpedagogiska arbetet handlar om att se till ett helhetsperspektiv, att kunna se situationen runt ett barn i behov av stöd. Tideman m.fl. (2004) menar där emot att specialpedagogik fortfarande mest fokuserar på den sedvanliga synen på eleven som ”problembärare” och därpå följande enskilda korrigeringar. De påpekar även att det inte är så vanligt att specialpedagogen arbetar med skolutveckling.

Förhållandena för specialpedagoger diskuterar Emanuelsson m. fl. (2001) i termerna proaktiv och reaktiv. De konstaterar att det finns ett behov av att rollen som specialpedagog utvecklas mot att bli mer proaktiv än vad den är idag och dessutom att inkludering inte blir en specialpedagogisk fråga utan en gemensam angelägenhet.

Örebro kommun är en av de kommuner som har utarbetat riktlinjer för barnhälsoteam. I dessa riktlinjer är specialpedagogens uppdrag och arbetsuppgifter preciserade. Specialpedagogen ingår i barnhälsan med specialpedagogisk kompetens. Det innebär att identifiera framgångsfaktorer och styrkor i lärmiljön på förskolan som gynnar barnens utveckling mot målen. Att arbeta med att analysera och undanröja hinder och orsaker till svårigheter i olika lärmiljöer. Genomföra pedagogiska bedömningar och analysera svårigheter på olika nivåer i organisationen. Vara en kvalificerad samtalspartner, handledare och rådgivare i pedagogiska frågor, både mot pedagoger, vårdnadshavare och andra yrkesgrupper. Samt genom uppföljning och utvärdering leda och stödja utveckling av det pedagogiska arbetet för att förskolan ska kunna möta behoven hos alla barn (Regionförbundet, Örebro läns landsting).

4. Tidigare forskning

Här kommer jag att lyfta fram tidigare forskning som är relevant utifrån mitt syfte. Jag kommer att belysa specialpedagogiska insatser mot förskolan och specialpedagogens yrkesroll och ge en inblick i aktuell forskning.

Vid en sökning på "specialpedagog förskola" och ett par liknande varianter i det digitala forskningsarkivet DIVA, LIBRIS den gemensamma katalogen för universitetsbiblioteken i Sverige och Nordic Base of Early Childhood Education and Care framkom att den tidigare forskning som gjorts är mycket begränsad. Det som skrivits om specialpedagogens yrkesroll i förskolan eller andra yrkeskategoriers förväntningar på specialpedagogen är begränsat. Jag är medveten om att studentuppsatser inte är av samma rang som avhandlingar och av den anledningen bör granskas kritiskt.

Specialpedagogens yrkesroll i förskolan

Bladini (2004) hävdar att det finns alltför få studier som behandlar specialpedagogens uppdrag i förskolan med undantag av det som relateras till något specifikt, exempelvis funktionshinder. Skolsvårigheter och specialundervisning har inte varit aktuellt att studera i förskolemiljöer då förskolan haft ett annat uppdrag än grundskolan. Avhandlingen inriktar sig mot specialpedagogers handledningssamtal med pedagoger, och det övergripande syftet är att undersöka hur 11 specialpedagoger genomför handledning i förskola och skola. Bladini beskriver att specialpedagogerna fortfarande är inne i en professionaliseringsprocess. Specialpedagogerna i hennes studie arbetade med att etablera sin profession i en verksamhet som ännu inte hittat sin form. Det finns en risk när specialpedagogerna kommer ut i verksamhet efter sin påbyggnadsutbildning att deras roll bli mer det pedagogerna och ledningen förväntar sig och mindre vad specialpedagogernas utbildning och examen säger.

I en studie av fem specialpedagogers erfarenheter av att omsätta sina studier i praktiken identifierar Karlsson (2008) liknande problematik som Bladini (2004) beskriver. Enligt Karlsson uppfattades yrkesidentiteten som komplex av de specialpedagoger som deltog i studien. De saknade tid att utföra sitt uppdrag och detta ledde till att de fick prioritera bland uppdragen. De menade även att det saknades kunskap hos de övriga personalkategorierna om vad som ingick i deras uppdrag. Kritik framfördes även mot utbildningen som ansågs alltför fokuserad på teoretiskt och vetenskapligt innehåll och de efterlyste praktiska och didaktiska utbildningsdelar.

Malmgren-Hansens (2002) avhandling, vars övergripande syfte är att beskriva och analysera en pedagogisk förändringsprocess, visar att övergången från speciallärare till specialpedagog i samband med att utbildningen omformades 1990 var oklar både för skolledare, föräldrar och pedagoger. I en longitudinell studie följde hon tretton specialpedagoger från det att de började sin utbildning 1991 och sex år framåt. Så sent som 2002 såg man fortfarande på specialpedagogen som en speciallärare fast under ett annat namn. Den visar även att specialpedagogerna hade en oklar bild av målet med sin utbildning. I studien visades att blivande specialpedagogerna under sin utbildning upplevde att handledningskompetens betonades som ett viktigt inslag i deras framtida arbete. Malmgren-Hansen (2002) pekar dock på att även om specialpedagogisk verksamhet lider brist på styrning från ledningen i skolorna så styrs den från annat håll:

”I resultaten är ett återkommande tema att verksamheten styrs av ”behov” som i praktiken kan tillhöra en mängd olika individer eller strukturer men de problematiseras som elevers behov och aktualiseras av lärare” (Malmgren-Hansen 2002, s.161).

Även Byström och Nilsson (2003) beskriver i sin rapport hur specialpedagoger behöver tydliggöra sin kompetens och skapa sig en egen yrkesidentitet. De påvisar stora brister inom områdena skolutveckling och forskning. Endast 40 % av de tillfrågade specialpedagogerna i deras rapport hade skolutveckling och forskning som en arbetsuppgift. Den tid de ägnade åt just den delen av sitt arbete var försvinnande liten nämligen 5 %.

Enligt Byström och Nilsson (2003) är specialpedagoger med förskolläraryrkesbakgrund de som arbetar över fler stadier eller skolformer. De påvisar också att specialpedagogens grundutbildning i de flesta fall har en underordnad betydelse i förhållande till yrkets utformning och innehåll beroende på arbetsplats.

Specialpedagogiska insatser mot förskolan

Lansheim (2010) lyfter i sin uppsats om blivande och nyblivna specialpedagogers yrkeslivsberättelser fram att det inte varit så vanligt förekommande att ha en specialpedagogtjänst knuten till den enskilda förskolan, utan de specialpedagogiska insatser som ägt rum har varit punktinsatser under en kortare period. Innehållet i insatserna var vanligen handledning av personal och ibland även insatser riktade till föräldrar. Lansheim (2010) menar att det specialpedagogiska arbetet handlar om att se till ett helhetsperspektiv, att kunna se situationen runt ett barn i behov av stöd.

Bladini (2004) menar att det är svårt att verkligen peka på vad som är en specialpedagogs arbetsuppgifter. Pedagoger och skolledare har ofta stora förhoppningar på specialpedagogen när den kommer ut i verksamheten. Av den anledningen finns det en uppenbar risk att det blir kollegors och ledares förväntningar som blir arbetsuppgifter. Specialpedagogernas arbete inom vissa områden i förskolan är specifika eftersom både organisation och verksamhet skiljer sig från skolan. Andersson och Yderstedt (2008) fastslår att en specialpedagog bör arbeta för att undanröja hinder i barnens lärande. Detta kan till exempel innebära att barnen ges tillgång till utmanade och variationsrika miljöer där dialogen innehåller relevant teoretisk kunskap, då utmanas och utvecklas barnen. Möjligheter att se och förhindra svårigheter kan praktiskt belysas i samtal med pedagogerna. Specialpedagogen ska möjliggöra så att alla barn ska kunna delta i förskolans verksamhet och understödja en pedagogisk mångfald.

Sammanfattning

Den stora utmaningen för förskolan och de pedagoger som verkar där har alltid varit, och kommer att vara, att möta alla barn utifrån deras förutsättningar, kunskaper och behov. I särskilt fokus i denna studie finns specialpedagogers förståelse av sitt yrkesuppdrag. Då forskningen inom detta område är bristfällig innehåller genomgången ovan även en forskningsrapport och en studentuppsats. Forskningen ger en bild av att den specialpedagogiska yrkesrollen fortfarande är inne i en professionaliseringsprocess. Specialpedagogerna har en oklar bild av målet med sin utbildning och behöver tydliggöra sin kompetens även mot andra yrkesgrupper som inte alltid känner till vad som ingår i en specialpedagogs uppdrag. De specialpedagogiska insatserna mot förskolan är övervägande av reaktiv karaktär och med en kategorisk syn på barnets svårigheter.

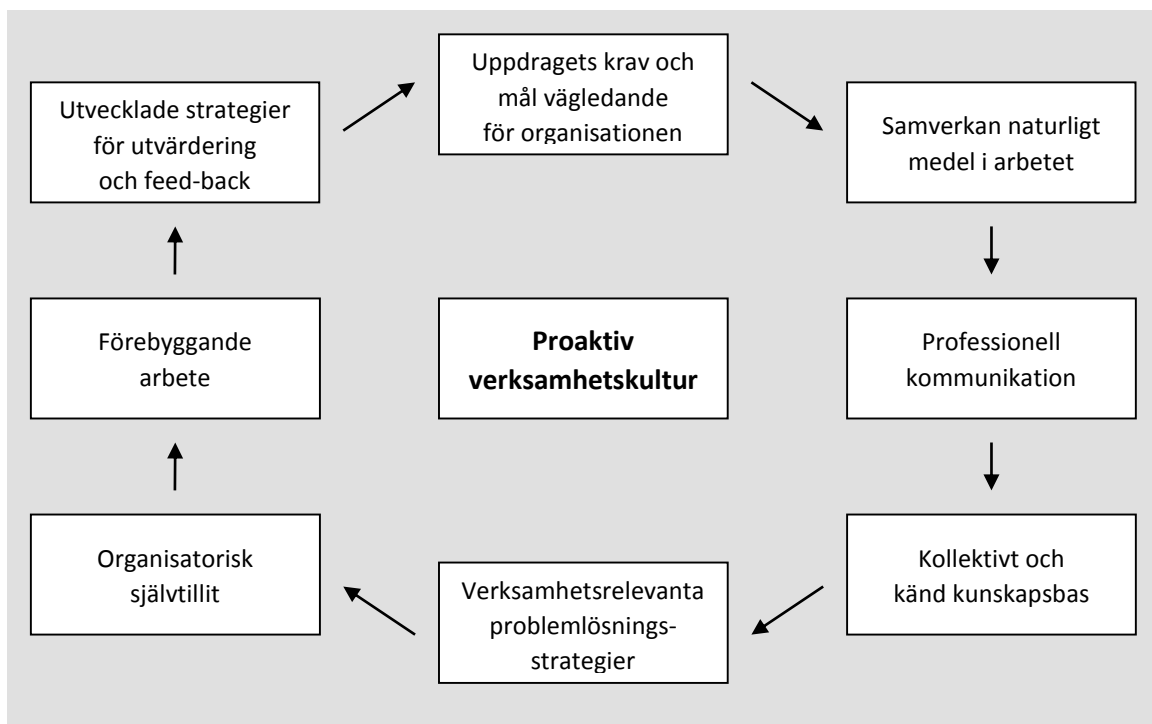
Studiens övergripande syfte är att skapa fördjupad förståelse för specialpedagogens roll i förskolan och mot bakgrund av den tidigare forskning som berörts i min studie är det relevant och intressant att undersöka vad specialpedagogerna i min studie har för syn på sin roll i förskolan och vad de upplever för möjligheter och svårigheter i sitt arbete.

5. Teoretiska begrepp

I min studie har jag valt att utgå från några teoretiska begrepp som jag kommer att presentera nedan. De kommer att vara till hjälp i analysen av mitt material. Jag presenterar först två varianter av verksamhetskulturer enligt Lundgren och Perssons (2007) begrepp proaktiv och reaktiv verksamhetskultur. Efter det presenteras Perssons (2013) två perspektiv på specialpedagogik, det relationella och det kategoriska.

Proaktiva och reaktiva verksamhetskulturer

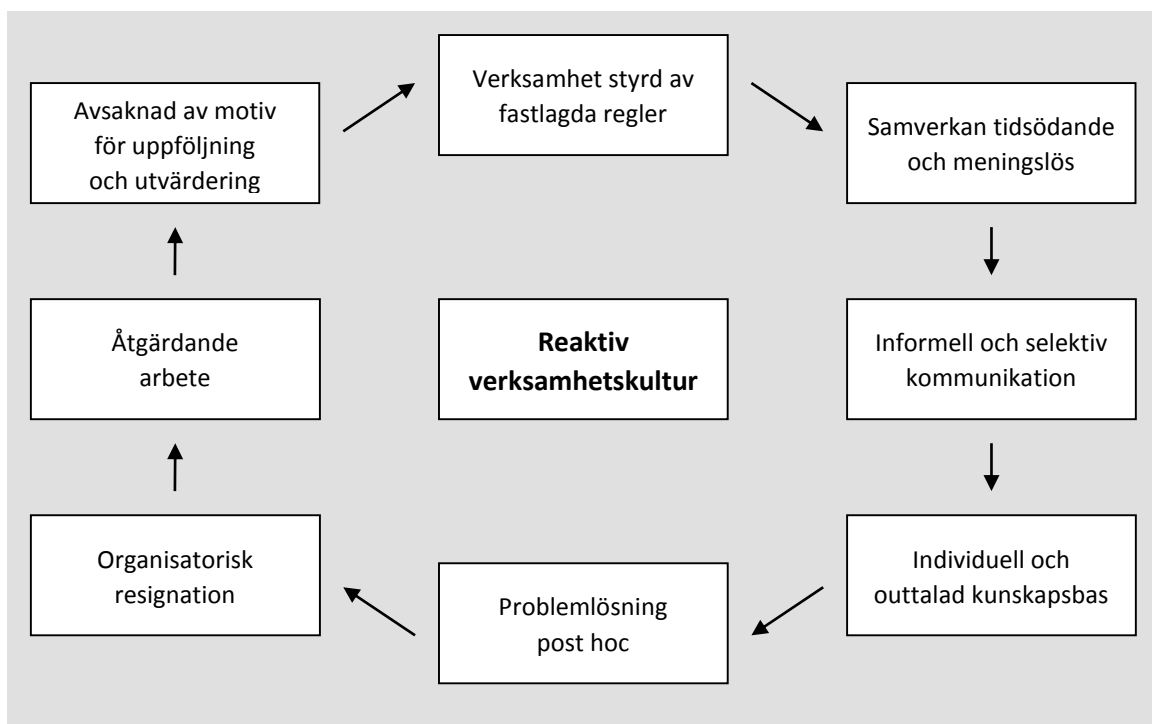
Denna studies föresats var att bidra med ökad förståelse för specialpedagogens roll i förskolan. Enligt Lundgren och Persson (2003) har det visat sig betydelsefullt att kunna relatera olika fenomen till olika förståelseperspektiv för att på så sätt försöka att förstå dem. Så arbetar Persson (2001) med begreppen kategoriskt respektive relationellt perspektiv till exempel. För att kunna beskriva olika verksamhetsstrukturer har Lundberg och Persson (2003) beskrivit detta i följande figurer.

(s. 74)

Den proaktiva verksamheten i offentlig verksamhet präglas av en samsyn på uppdraget, en kommunikation som är professionell och dessutom är samverkan en naturlig del av i det förebyggande arbetet. I den proaktiva verksamheten ser man positivt på samverkan, man

förenas på olika samverkansarenor och ser vinster i att verksamheterna utvecklar samarbetsrutiner med individens bästa för ögonen. Även cheferna ser positivt på samverkan och har uppfattningen att det är av vikt för att deras respektive verksamheter ska kunna realiseras. I en proaktiv verksamhetskultur ser pedagogerna det som naturligt att samverka med barn och föräldrar liksom andra professionella i den egna verksamheten. Kommunikationen är professionell och samhällsuppdraget vägledande för verksamheten. Den individuella kunskapsutvecklingen används för att generera en kollektiv kunskapsmassa, användbar i det dagliga arbetet. Arbetet präglas av framförhållning, genomtänkta problemlösningstrategier och ett tillitsfullt klimat. I en proaktiv verksamhetskultur söks möjligheter inte hinder.

(s. 75)

I den reaktiva kulturen är kännetecknen individualism och regelstyrning, arbetet präglas av reaktion på hastigt uppkomna situationer som kräver akuta lösningar. I en reaktiv verksamhetskultur lever man med ständig resursbrist. Man upplever sig inte ha de resurser som behövs för att fullgöra uppdraget. Man anser sig inte heller ha den tid man skulle behöva för att ändå få arbete gjort tvingas man att prioritera hårt bland ärenden och minska

tillgängligheten. Med andra ord kan man inte bli nådd kan man inte få fler uppdrag. Den reaktiva verksamhetskulturen skapar nedslagenhet och yrkesstoltheten undergrävs. Man saknar motiv för uppföljning och utvärdering. Detta gör det svårt att komma till rätta med problemen. En reaktiv verksamhetskultur kan förstås som en brist på överensstämmelse mellan formuleringsarenan och realiseringsarenan.

I analysen av min data kan det vara relevant att använda dessa två modeller som analysverktyg. Enligt Lundberg och Persson (2003) förekommer de troligen inte så renodlat i verkligheten. Det ska heller inte ses som att den ena är förkastlig och den andra föredömlig utan jag kommer ta hjälp av konkreta exempel för att tydliggöra den ena respektive den andra kulturen. Sammanfattningsvis så fokuserar arbetet i den proaktiva verksamheten på att förebygga att problem uppstår, medan i den reaktiva verksamheten handlar man först när problem har uppstått.

Relationellt och kategoriskt perspektiv

Persson (2013) beskriver två perspektiv på specialpedagogik. Det ena är individriktat och svårigheter och problem av olika slag riktas mot i det här fallet barnet. Persson benämner det här perspektivet som det kategoriska perspektivet. Individen betraktas alltså som bärare av problemen och barn som inkluderas i detta perspektiv blir barn med svårigheter. Dessa svårigheter anses vara medfödda. I ett kategoriskt perspektiv ses alltså eleven som ensam bärare till sina svårigheter, emedan det i ett relationellt perspektiv så betraktas elevens svårigheter i ett samspel mellan elev, lärare och miljö. Det kategoriska och det relationella perspektivet borde, enligt Emanuelsson m.fl. (2001), beskådas som två idealiska varianter och användas som "verktyg med vars hjälp en del av verkligheten bättre kan förstås" (s. 23). Mot den bakgrunden kommer de att vara användbara i analysen av mitt material.

6. Metod

Ordet metod betyder ursprungligen ”vägen till målet” (Kvale och Brinkman 2009). I detta avsnitt ska jag beskriva min väg till målet genom att presentera mitt val av metod. Denna studie är av kvalitativ art och riktar intresset mot det specifika i ett begränsat empiriskt material. Studiens syfte är att få en övergripande roll av specialpedagogens roll i förskolan. För att uppnå det har jag använt mig av kvalitativa intervjuer med specialpedagoger som arbetar mot förskolan. Vid analysen av materialet har jag använt Lundgren och Perssons (2003) begrepp proaktiv respektive reaktiv verksamhetsstruktur samt Perssons (2013) perspektiv på specialpedagogik, det relationella och det kategoriska. Kapitlet är indelat i följande underrubriker. Först kommer en inledning där jag motiverar mitt val av metod. Efter det beskrivs hur jag planerat intervjuer, urval och genomförande samt etiska överväganden. Kapitlet avslutas med en beskrivning av hur materialet analyserats.

Val av metod

När studiens syfte var fastställt valdes kvalitativa intervjuer ut som metod, då jag anser att det är det mest passande tillvägagångssättet för att få svar på mina frågeställningar. Enligt Kvale och Brinkman (2009) är intervjuer särskilt lämpliga när man vill beskriva människors upplevelser och självuppfattning och klargöra deras perspektiv på sin omvärld. En viktig del av ett intervjuprojekt äger rum redan innan intervjuerna genomförs. För att kunna finna målet eller veta vad målet är, är det nödvändigt att definiera ämnet för undersökningen och dess syfte. Detta för att kunna överväga och fatta beslut om vilka metoder som ska användas under resans gång på väg mot målet. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) finns ett standardsvar på hur en kvalitativ intervjustudie ska läggas upp, det beror på undersökningens syfte och ämne. Frågorna ”varför?” och ”vad?” måste vara besvarade innan frågan ”hur?” kan ställas på ett meningsfullt sätt. Planeringen av en intervjustudie gäller de procedurer och tekniker som ska besvara frågan ”hur?”.

Repstad (2007) menar att kvalitativa metoder är nödvändiga när målen för en verksamhet är otydliga, sammansatta eller växlande eller när det kan finnas en diskrepans mellan de officiella målen och de mål som styr aktörernas handlingar. I inledningen har framförts att många specialpedagoger idag arbetar med att etablera sin profession i en verksamhet som ännu inte hittat sin form och att de behöver tydliggöra sin kompetens och skapa sig en egen

yrkesidentitet, då det föreligger en risk att det är andras förväntningar som kommer att styra deras arbetsuppgifter.

Kvale och Brinkmann (2009) menar att den kvalitativa forskningsintervjun är en metod som ger access till människors upplevelser och gör det möjligt att förstå ämnet ur den intervjuades synvinkel. Den kvalitativa forskningsintervjun riktar fokus mot ämnet genom öppna frågor och en halvstrukturerad intervju är varken ett samtal eller ett frågeformulär som ska besvaras.

Planering av intervjuer

Efter ovan beskrivna metodval följde planering av intervjuerna. Frågor formulerades utifrån frågeställningarna. En pilotintervju genomfördes i min hemkommun. Efter det lades en fråga om specialpedagogens grundutbildning till.

Urval och kontakt med fältet

När man ska ta ställning till vilka som ska intervjuas anser Repstad (2007) att huvudkriteriet för att komma med i urvalet är att forskaren räknar med att informanten sitter inne med viktig kunskap och information om de aktuella frågeställningarna. Eftersom den här studien intresserar sig för specialpedagogens roll i förskolan så blev självklart målet att hitta intervjupersoner som var väl insatta i detta område. Enligt Repstad (2007) ska man undvika att intervjuas i miljöer där det finns vänner, bekanta eller egna kollegor. Då faktorer som lojalitet, konkurrens och liknande kan störa forskningsprocessen. Av den anledningen kontaktades personer som varken är kollegor, vänner eller bekanta till mig. Samtliga är dessutom verksamma i andra kommuner än där jag själv arbetar.

Fem specialpedagoger kontaktades via mejl med en förfrågan om de kunde tänka sig att delta i studien. Samtliga fem var villiga att delta i min studie. Min strävan initialt var att intervjuas 4-6 personer då detta inledningsvis bedömdes som tillräckligt för att uppnå studiens syfte. Hur många som ska intervjuas är enligt Repstad (2007) svårt att ange någon siffra på. Däremot så anser han att ett för stort underlag riskerar göra analysen av materialet alltför ytlig och för få informanter ger självfallet ett för litet underlag. Detta innebär att man ska sluta intervjuas när det blir mer av samma, något som Repstad kallar mättnad. Eftersom samtliga kontakter gav ett positivt gensvar följdes de upp genom att ett informationsbrev skickades ut där jag presenterade mig själv och studiens syfte i kortfattade ordalag. Jag gav även information om anonymitet och tystnadsplikt samt mina kontaktuppgifter. Hela detta informationsbrev finns

som bilaga längst bak i denna uppsats. Efter det bokades en tid för intervju via telefonsamtal. Jag informerade om att jag räknade med att intervjun skulle ta mellan 30-60 minuter och att den skulle spelas in för att transkriberas till text före analys. Materialet skulle förvaras säkert och förstöras så snart uppsatsen är klar. De personer jag har intervjuat arbetar i en medelstor kommun och i en liten kommun och har varierande lång yrkeserfarenhet. Det ser jag som en tillgång då jag tror att det kan bidra till en nyanserad bild.

Genomförande

Intervjuerna genomfördes under mars och början av april 2014. Intervjuerna genomfördes på intervjupersonens arbetsplats i ett rum där vi kunde sitta ostört. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) bör man välja en så ostörd plats som möjligt. Jag inledde med att berätta kort om min uppsats och min inspelningsutrustning innan intervjun inleddes. Varje intervju spelades in med mobiltelefon. Fördelen med inspelning är enligt Repstad (2007) att intervjuaren kan koncentrera sig helt på det som sägs och slipper att ägna kraft åt att skriva. Detta underlättar avsevärt analysprocessen. Tidsåtgången för intervjuerna varierande mellan 15 minuter och 50 minuter.

Transkribering

Intervjuerna transkriberades till text så snart det var möjligt, majoriteten av dem redan samma dag. Vid utskriften har vissa beståndsdelar så som skratt, tonfall och pauser inte angivits i utskriften. Enligt Repstad (2007) bör man väga det mot att spara den tiden till analysen och rapportskrivningen istället och i denna studie ansåg jag det lämpligt. Under transkriberingen togs alla namn bort, så väl på personer som platser. Detta gjordes för att undvika igenkännande och förenkla läsningen. I resultatdelen har jag valt att benämna specialpedagogerna S1, S2, S3, S4 och S5 för att undvika identifiering och underlätta för mig.

Analys av intervjuerna

Analysen av intervjuerna har skett i fem steg enligt en modell i Kvale & Brinkman (2009). Först läste jag intervjuerna för att få en känsla av helheten. Sedan sökte jag efter ”meningsenheterna” i texten. Tredje fasen var att meningsenheter med liknande innehåll sorterades i kategorier baserat på likheter och skillnader i innehåll. Det kunde till exempel vara, teman som tiden, verksamhetsutveckling, handledning, chefen, ny forskning och hinder. I det fjärde steget ställer man frågor till meningsenheterna utifrån undersökningens specifika

syfte. I det femte steget knyts hela intervjuernas centrala kategorier samman till övergripande teman. I analysarbetet användes framförallt begreppen proaktiv respektive reaktiv verksamhetskultur (Lundgren och Persson 2003) framför allt när jag analyserade vad de intervjuade specialpedagogerna ansåg styrde deras arbete. Förutom dessa begrepp har jag utkristalliserat begreppen relationellt och kategoriskt perspektiv.

Studiens generaliserbarhet och tillförlitlighet.

Vad som avses med ord som överförbarhet eller generalisering är i grunden en del av vardagen. Vårt språk genomsyras av förgivet tagna generaliseringar. Människor generaliserar, forskare generaliserar. Läsare av någon form av studie frågar ofta: Var och när är dessa tolkningar användbara? Ordet generalisering ”konkurrerar” med andra ord, som har närbesläktad likhet, till exempel överförbarhet (Larsson, 2009).

Diskussioner om en studies tillförlitlighet kan te sig på skiftande sätt. I kvantitativa studier diskuteras resultatets giltighet samt styrka mot slumpen i termerna validitet och reliabilitet. Många forskare undviker dock dessa termer när det kommer till kvalitativa studier, då de ses som ett lån från den kvantitativa forskningen. Det ord som används i diskussionerna är istället ”trovärdighet” (Ahlberg, 2009).

Jag har beskrivit tillvägagångssättet för denna studie noggrant. Detta för att man i viss mån ska kunna göra jämförelser, som i detta fall till exempel hur specialpedagoger i andra kommuner eller områden gestaltar sin yrkesroll. Enligt Larsson (2009) kan man öka måttet av generaliserbarhet genom att maximera variationen. I min studie skulle det innebära att jag har valt specialpedagoger med olika lång erfarenhet och med varierande arbetssituation. Detta resonemang är enligt Larsson användbart i studier där ett antal fall utgör empirisk grund, till exempel kvalitativa intervjustudier.

Samtidigt är det viktigt att förtydliga att studien studerar just dessa specialpedagogers uppfattning om den specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan. Det kan vara svårt att göra generaliseringar utifrån detta då studien endast redovisar en liten grupps tankar om den specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan. Intervjufrågorna har en tydlig koppling till studiens syfte och frågeställningar, det är en förutsättning för att få giltighet i resultatet. En möjlig felkälla kan vara, hur ärliga har specialpedagogerna varit mot mig? Min uppfattning av intervjutillfällena var dock att jag fick utförliga och ärliga svar.

Etiska aspekter

Ahlberg (2009) beskriver att forskare har stor frihet i sitt forskningsarbete. Detta regleras genom högskolelagen där det framgår att forskare ska ha rätt att på egen hand välja forskningsproblem, metoder och hur resultatet ska publiceras. Detta innebär inte att forskningen inte har inskränkningar. Till exempel ska de som medverkar i forskningen skyddas och etiska ställningstaganden måste alltid göras vid forskning som involverar människor.

Vetenskapsrådet (2011) har gett ut en skrift om god forskningssed som kan användas för att tillse att projektet fortlöper på ett etiskt sätt. Den talar om fyra grundläggande aspekter som bör vara uppfyllda. Det handlar om information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande. Informationskravet innebär att forskaren ska informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. Forskaren ska även upplysa om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan när som helst. Forskaren skall även inhämta uppgiftslämnares och undersökningsdeltagares samtycke. Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. De insamlade uppgifterna om enskilda personer får endast nyttjas för forskningsändamål.

Kvale och Brinkman (2009) skriver att de etiska aspekterna ska vara aktuella under hela arbetets gång, från undersökningens början till fram till analys och diskussion. Att ta ställning och hänsyn till de etiska reglerna under arbetets gång är mycket viktigt. I min studie innebär det att samtliga medverkande förblir anonyma. Samt att materialet förvaras så inte utomstående får tillgång till det. Detta tillsammans med att de blir informerade om de fyra huvudkraven ökar förutsättningarna för att de ska känna sig trygga med att delta i undersökningen.

7. Resultat

I resultatkapitlet kommer jag att presentera undersökningens resultat, det vill säga redogöra för vad undersökningen gav för svar på mina frågeställningar. Som tidigare nämnts är studiens syfte att bidra med ökad förståelse för det specialpedagogiska uppdraget i förskolan. Hur specialpedagogerna ser på sin yrkesroll, vilka arbetsuppgifter är vanligt förekommande och vad anser de försvåra deras uppdrag. Resultatet redovisas i fyra huvudområden:

- Specialpedagogiska uppdraget
- Varierande arbetsuppgifter
- Samverkan på flera plan
- Utmaningar och möjligheter i yrkesrollen

Under varje rubrik redovisas vad specialpedagogerna har tagit upp i ämnet under intervjuerna.

Specialpedagogiska uppdraget

Vid beskrivning av organisationen som de ingår i ansåg fyra av fem specialpedagoger att de inte tillhörde något arbetslag. Två deltog på APT med en förskola som hade samma chef.

Specialpedagogerna i min studie uttryckte det som så här:

”Jag ingår inte i något arbetslag. (S1)

”Jag ingår inte i något arbetslag. Det här är ett ensamjobb. I och med att jag är ensam här och att det är sådan sekretess.” (S4)

”Jag har inget arbetslag. Jag jobbar lite på egen hand och har ett nära samarbete med min chef här då. Det är ju en bit som jag tycker kan behövas. Man behöver ju ha ett arbetslag. Det är något man faktiskt behöver bevaka när man kommer ut att man har ett arbetslag att tillhöra.” (S3)

En av de intervjuade specialpedagogerna ingick i ett arbetslag med fler specialpedagoger. Tillsammans disponerade de en gemensam lokal. Detta var något som poängterades som en förmån och en tillgång, då det inte var vanligt förekommande att organisera specialpedagogerna på detta sätt inom ramen för arbetsgivaren.

Två av mina informanter arbetade under en förskolechef, de andra fick uppdrag av två eller upp till 4 chefer. Det var även stor spridning på hur många förskolor de fick uppdrag ifrån, det varierade mellan 3 och 11 stycken.

Även styrningen varierar. En specialpedagog hade en arbetsbeskrivning för specialpedagoger som är kommunövergripande att förhålla sig till i sitt arbete. Sen tillkom riktlinjer för

elevhälsoarbete där det framgick vad som är specialpedagogens roll i förskola/skola. Hon ansåg att arbetsbeskrivningen i första hand styrde hennes arbete. Utöver den kunde chefen komma med uppdrag. Hon poängterar att de arbetar mycket tillsammans och utifrån behov.

En annan specialpedagog anser att styrdokumentet styr hennes arbete. Hon poängterar att det är viktigt att hela tiden gå tillbaka till dem för att se att man är rätt ute. Även här tillkommer uppdrag från chefen. Hon anser att det är av vikt att ha ett bra samarbete med sin chef. Samtidigt som hon framhåller att chefen litar fullt ut på henne och att hon har full frihet att lägga sitt schema som hon vill, kan det även innebära att det blir tungt. Här framhåller hon nätverksträffarna med andra specialpedagoger som ett stöd och en ytterligare hjälp att hålla sig till sin yrkesroll.

”Min chef kollar aldrig vad jag gör. Jag lägger mitt schema. De litar fullt ut så ingen lägger sig i med synpunkter. Det kan ju också vara tungt. I och med att vi är fler här och även har nätverksträffarna så får man ju hjälp att hålla sig i sin yrkesroll. Vad är vårt uppdrag? Det är tufft om man är själv. Vi hjälps åt!” (S2)

En tredje specialpedagog berättar att det bestäms i veckoavstämningarna med hennes chef vad som ska göras. Där har hon mycket att säga till om eftersom hon är ute i verksamheten och fångar upp. De bestämmer sedan tillsammans vad som ska prioriteras. Hon anser att hon har stor frihet att styra sitt arbete utifrån det eftersom hon är "självgående", men framhåller samtidigt att chefen har det yttersta ansvaret.

Två av de intervjuade specialpedagogerna anser att det är behovet ute på förskolorna som styr deras arbete och pedagogerna. Även om det är förskolechefen som leder arbetet. De framhåller liksom de andra att de har stor frihet i sitt arbete hur de lägger upp det. Men återkommer till att det är behovet som styr deras arbete.

Endast en av de intervjuade specialpedagogerna sitter med i ledningsgruppen. Något hon ansåg vara en tillgång eftersom hon då kunde lägga kalendariet efter behoven på förskolorna.

”Jag är med i ledningsgruppen. Där lägger vi kalendariet för en termin i taget. Där lägger jag in handledningar tillsammans med arbetslagsledarna.” (S4)

Endast en specialpedagog uppgav att hon arbetade på föräldruppdrag.

Varierande arbetsuppgifter

Två av specialpedagogerna tar överhuvudtaget inte upp observationer eller kartläggningar under intervjun på frågan om huvudsakliga arbetsuppgifter.

Medan de tre andra går in i barngrupper vid behov eller då personalen uttryckt en önskan och observerar på gruppnivå eller individnivå.

"Jag jobbar alltid med att titta på miljön. Det är den vi ska förändra. Men ibland måste vi förstå barnet och veta hur barnet fungerar och analysera det för att kunna se vad som behöver förändras." (S3)

Hon jobbar även utredande ibland. Det kan enligt henne vara av vikt att kartlägga det som kan vara svårt. En specialpedagog tog upp pedagogiska kartläggningar som en större arbetsuppgift, och var den specialpedagog som var knuten till flest förskolor, 11 stycken. Det upptog periodvis ganska mycket tid av hennes arbete.

Tre av de intervjuade specialpedagogerna arbetade med handledning som ett förebyggande arbete. En av dem sedan flera år tillbaka. Det har lett till att det inte blir så många "akututryckningar". Pedagogerna ringer inte och uttrycker att de har det tufft och hon tror att det beror på handledningen. De vet att hon kommer och när. Det tar mycket av hennes arbetstid men det sparar också tid. Därutöver tillkommer handledning utifrån grupp eller enskilda barn.

Samtliga tre ansåg handledning vara ett förebyggande och främjande arbete. Att ges möjlighet att ta tag i saker innan de hunnit bli ett problem. Samt att kunna ge pedagogerna inspiration och hjälpa dem att se det som de kanske inte kan se i vardagen när de är fullt upptagna. Ibland behöver något arbetslag lite extra stöd och då kunde de träffa dem ytterligare och följa upp och resonera kring arbetssätt och förhållningssätt.

En av specialpedagogerna arbetade med handledning när det har uppkommit att det är problem av någon anledning ute i verksamheten. Hon hade tidigare gjort försök med regelbunden handledning men det hade inte fungerat. Det uppkom andra arbetsuppgifter som var tvungna att få företräde.

"De ringer ju till mig, förskollärarna, om de har något barn som de är bekymrade över." (S5)

Ett liknande arbetssätt med handledning beskriver ytterligare en specialpedagog i min studie. Hon anger att hon arbetar med mycket handledning men avser då inte handledning i vanlig bemärkelse då tid är bokad i förväg, utan enligt egen utsaga mer konsultation. Hon poängterar

dock att hon försöker att träffa alla arbetslagen med jämna mellanrum i alla fall. Vid behov träffar hon en del arbetslag i perioder tillsammans med psykolog. Regelbunden planerad handledning har de däremot inte lyckats få till trots att de försökt.

Samverkan på flera plan

Samtliga specialpedagoger anser att samarbetet med förskolechefen är en hörnsten i arbetet. Det är förskolechefen som ska bädda för att de får de mandat som de behöver. Samtidigt uttrycker de att det är tacksamt att komma ut i verksamheten och efterfrågat. Ingen av de specialpedagoger som deltog i min studie uttryckte att pedagogerna i verksamheten förväntar sig att de ska komma ut och lösa saker.

"Jag arbetar inte så mycket med verksamhetsutveckling som jag skulle vilja. Samtidigt som det blir lite i det här också. Hur skulle man kunna ändra? Hur skulle man kunna tänka?" (S1)

Enligt en specialpedagog är den viktigaste förutsättningen att du har en chef som har samma tankar som dig om vad en specialpedagog ska göra. När det kommer till arbetslagen i verksamheten så måste man själv skaffa sig tilltro som specialpedagog.

"Mot arbetslagen måste man själv skaffa sig mandat, att man är trovärdig. "Det är jätteviktigt!" Förskolan har av tradition den här tanken att man ska göra saker tillsammans och det gör det lättare att komma in som specialpedagog." (S3)

"Man ska akta sig för att vara en expert som specialpedagog. Det är klart att jag kan ha en kompetens och att jag kan ha erfarenhet och saker jag kan tillföra, men målet är ju att göra det tillsammans. För då blir det så mycket bättre!" (S2)

"Förskolechefen ska bädda för att man får de mandat man behöver och jag känner inte att det är något problem. Det är väldigt tacksamt att komma ut. Man frågar efter och man vill ha råd, man vill ha stöd, man vill ha ett bollplank, man vill få de här handledningstillfällena." (S1)

En specialpedagog i min studie anser att hon har bra förutsättningar och mandat, men när det kommer till arbetet i verksamheten handlar det även om att få access enligt henne. Mandatet får hon av sin chef som har stor tilltro till hennes arbete och det känner personalen i verksamheten av. Sedan är det hennes ansvar att agera på ett sätt som skapar tillit hos pedagogerna i förskolan. Hon poängterar att hennes strävan är att pedagogernas upplevelse inte ska bli att hon kommer till förskolan med direktiv om hur deras arbete i den dagliga verksamheten ska utföras. Samtliga deltagande specialpedagoger i min studie var förskollärare i sin grundläggande utbildning. Detta var något som framhölls som en fördel i deras nuvarande roll som specialpedagog inom förskolan. Att de hade förskolläraryrket gav en förförståelse underlättade möjligheterna för specialpedagogen att ge pedagogerna rätt förutsättningar att utföra sitt jobb och att hjälpa dem i att se möjligheterna.

”Det som gör det lättare är ju att jag är förskollärare. Jag kan ju den här verksamheten, och då får jag lättare access också. Det kan man ju förstå för de känner sig trygga när de märker att jag kan prata deras språk och de känner att jag är inne i kulturen.” (S3)

Samarbetet med chefen beskriver samma specialpedagog som följer:

”Så ett nära och bra samarbete med en chef som är insatt och förstår specialpedagogens uppdrag det är viktigt och där får man kanske göra lite reklam för sig själv. Man ska inte tro att det är självklart att alla känner till specialpedagogens roll. Att klargöra rollerna är viktigt för att undvika "pink i hörnen" för det är ett stort hinder och slöseri med resurser.” (S3)

En av informanterna poängterar att det är a och o att det finns en tillit från ledningen och att man har byggt upp relationer med pedagogerna ute i verksamheten. Att man får mandat från ledningen, pedagogerna och föräldrarna. Det är hörnstenarna enligt henne.

”Det är mycket svårare att få ett mandat om man kommer in när det redan är kris och jobbigt. Har man varit med från början blir det mycket lättare för alla... Och då känner jag en tillfredsställelse i mitt jobb också.” (S4)

En specialpedagog poängterade särskilt att hon ansåg att specialpedagogen skulle sitta med i ledningsgrupp för att på så sätt kunna arbeta med verksamhetsutveckling. Endast en av specialpedagogerna i min studie satt i ledningsgruppen men de andra specialpedagogerna deltog i grovplaneringar av verksamheten och ansvarade för fortbildningar. Ett par av specialpedagogerna i min studie var dessutom involverade i olika projekt mot förskolan. Det handlade om dokumentationsmaterial som skulle implementeras på ett förskoleområde samt ett samarbete med socialtjänsten i ett projekt för att stötta barn med normbrytande beteende. Gemensamt för samtliga specialpedagogerna i min studie var att de alla arbetade med ICDP ute i förskolorna och att de alla ingick i de barnhälso teamet. Där ingår även psykolog, kurator, BVC-sköterska och de träffades ett par gånger per termin. Det såg dock inte helt lika ut, en av specialpedagogerna saknade en kurator i sitt team.

”Tittar man på riktlinjer för barnhälso team så ska det finnas en socionom också!” (S3)

Som fördel framhölls att det var en trygghet för föräldrar med samarbetet mellan den pedagogiska och medicinska kompetensen.

Det är en trygghet för föräldrar! De kan ta upp saker med BVC-sköterskan och så får vi ett samarbete där. (S4)

Utmaningar och möjligheter i yrkesrollen

Tre av specialpedagogerna framhåller tiden som ett hinder i yrkesutövningen. De anser att de inte hinner med det som de skulle önska. En arbetsuppgift som de gemensamt anser att de inte hinner med i önskad omfattning är att vara i barngrupp och stötta. En specialpedagog av uttrycker liknande önskningsar och uttalar samtidigt en otillräcklighet. Hon anger att hon måste

prioritera bland behoven och upplever att det blir jobbigt att få säga till arbetslag att hon inte hinner samtidigt som de uttrycker ett behov.

”Jag känner mig otillräcklig. Jag har för lite tid. Det hindrar mig i vissa lägen då jag inte kan vara överallt på en gång. Jag måste prioritera. Ibland är det jobbigt att behöva säga att jag kan inte komma till er, jag hinner inte.” (S5)

En av mina informanter uttrycker att samtidigt som hon har svårt att få tiden att räcka till är det även ett bekymmer hon delar med pedagogerna i verksamheten. Det har dragits in så mycket på resurser att det är svårt att möjliggöra att ett helt arbetslag kan sätta sig ner tillsammans. Det är svårt att hitta de stunderna, även om arbetslagen är duktiga på att hjälpa varandra. Istället blir det så att man tar av den planeringstid som avdelningarna har inlagt, det vill säga handledning på bekostnad av planering.

”Det svåra är tiden, att få den att räcka till. Sen är det ju svårt i verksamheten idag. Det dras ju in på resurser mer och mer. Så det är svårt att få till, så att vi ska kunna sätta oss ner hela arbetslaget. Det är det klurigaste!” (S1)

Två av specialpedagogerna nämnde inte tiden som försvårande på min fråga om vad som kunde försvåra eller hindra i uppdraget. Fast jag tycker mig ändå kunna utläsa viss tidsbrist i följande citat.

”Jag och min chef prioriterar i våra veckoavstämningar vad som ska göras. Där har jag mycket att säga till om eftersom jag är ute i verksamheten och fångar upp. Där bestämmer vi sen tillsammans att nu prioriterar vi det här och det här.” (S3)

”Att sitta här och förbereda och efterarbete som dokumentera det är ju oftast det man får stryka och skulle önska att man hade mer. Sen är det ju att läsa in sig på nytt och så. Det hinns inte heller med i önskad omfattning, tyvärr.” (S2)

Det som framhålls som mest positivt i min studie av de medverkande specialpedagogerna är möjligheten att styra sitt schema, prioritera på egen hand och den frihet som de upplever genom det trots tidsbristen. Förutsättningen för detta är dock att ha en chef som har samma syn på specialpedagoguppdraget och som litar på specialpedagogen fullt ut.

En specialpedagog uttryckte att det försvårade hennes uppdrag att det inte fanns någon kurator knuten till förskolan. Vid avsaknad av en socionom så blir det lätt specialpedagogen som får axla den rollen eftersom specialpedagogutbildningen är tvärvetenskaplig. Till exempel vid rena anmälningssituationer skulle det vara att föredra att någon annan tog sig an uppgiften. Det försvårar uppdraget om man ska medverka vid anmälan samtidigt som man ska stötta barnet och dess familj.

Analys av resultat

Under rubriken analys av resultat kommer jag att knyta resultatet till de teoretiska begreppen som jag redovisat tidigare.

Ett viktigt resultat i denna studie är att man kan se ett tydligt samband mellan antalet förskolor som specialpedagogen arbetar mot och den verksamhetskultur som blir en följd av det. Flera av informanterna i min studie uttrycker att behovet styr deras arbete vilket skulle kunna tyda på en reaktiv verksamhetskultur (Lundgren & Persson 2003). En av mina informanter uttrycker att förskollärarna ringer efter henne när de är bekymrade och det kan ses som ett tydligt tecken på en reaktiv verksamhetskultur. Samma specialpedagog tar även upp kartläggningar som en arbetsuppgift som tar mycket tid. Detta skulle även kunna kopplas till ett kategoriskt perspektiv (Persson, 2013). Barnet ensamt är bärare av sina svårigheter. Två av specialpedagogerna som har regelbunden handledning tar överhuvudtaget inte upp observationer eller kartläggningar på min fråga om huvudsakliga arbetsuppgifter vilket skulle kunna tyda på en mer proaktiv verksamhetskultur (Lundgren & Persson 2003). Intressant är att den specialpedagog i min undersökning som hade tillgång till ett arbetslag och minst antal förskolor uttryckte att hon i princip inte hade några ”akututtryckningar” längre.

När S3 förklarar att hon alltid arbetar med att titta på miljön, ger hon uttryck för ett relationellt perspektiv (Persson, 2013). Barnets svårigheter ses i ett samspel mellan barn, pedagoger och miljö. Samtidigt framtonar ett inslag av ett kategoriskt perspektiv då hon antyder att det ibland är av vikt att observera och kartlägga barnets svårigheter.

Majoriteten av mina informanter tar upp tiden som ett hinder i deras yrkesutövning. En uttrycker att hon måste prioritera bland behoven. För att här koppla till Lundgren och Persson (2003) skapar detta en reaktiv verksamhetskultur där specialpedagogen har rollen som kontrollant eller expert som måste rycka ut när något har blivit fel. En av mina informanter uttrycker att det är mycket svårare att göra ett bra jobb om man kommer in när det redan är kris och jobbigt. En annan att man ska akta sig för att vara just en expert.

Samtidigt kan man se precis som jag skriver i mitt teoriavsnitt att de olika verksamhetskulturerna proaktiv och reaktiv inte förekommer helt renodlat i min studie heller. Även om flera av specialpedagogerna i min studie uppgav att de jobbade mycket främjande och tog tag i problemen ”innan man stod i det” (S3) så blir det ändå tydligt att det finns ett reaktivt inslag i verksamhetskulturen hos samtliga av de specialpedagoger som deltog i min

studie. Med reaktivt inslag avses reaktion på hastigt uppkomna situationer. Detta förekom dock i varierande omfattning.

Att det inte är så vanligt att man har en socionom knuten till förskolan kan även det påverka kulturen i verksamheten. En av mina informanter såg en fara i att det blir specialpedagogen som får axla den rollen eftersom specialpedagogen har en tvärvetenskaplig utbildning. Hon ansåg att det försvårade hennes yrkesroll att delta i rena anmälningssituationer. Det kan även bidra till att yrkesrollen blir mer reaktiv (Lundgren & Persson 2003). Hon ansåg att det var av vikt att klargöra roller för att spara resurser. Hennes erfarenhet var att man inte kan ta förgivet att alla vet vad en specialpedagog har för uppdrag.

8. Diskussion

Detta kapitel inleds med en diskussion där jag kritiskt granskar den metod jag valt. Efter detta följer en diskussion där jag relaterar resultaten till tidigare forskning och de teorier jag valt att tillämpa.

Metoddiskussion

Sammanlagt fem personer har intervjuats i denna studie. De arbetar alla som specialpedagoger inom förskolan. Att jag valde just dessa informanter var att de kunde bidra med kunskap om mina frågeställningar. Vilket också visade sig vara fallet med samtliga fem informanter. Valet av informanter var lämpligt mot bakgrund av studiens syfte.

Syftet med denna studie var att bidra med ökad förståelse för specialpedagogens roll i förskolan. För att uppnå detta syfte har flera metoder varit möjliga. Exempelvis hade enkäter kunnat användas där en eller flera yrkesgrupper hade kunnat tillfrågas om sin syn på specialpedagogens yrkesroll i förskolan. Valet av kvalitativa intervjuer motiverar jag mot bakgrund av Kvale och Brinkman (2009) som anser att om man vill veta hur människor uppfattar sin värld är det bästa sättet att prata med dem. Uppsatsens syfte och frågeställningar påverkade också mitt val av intervjuer då det gav mig möjlighet att ställa följdfrågor och få informationen förtydligad.

Ahlberg (2009) påpekar att i allt vetenskapligt arbete finns det alltid en maktdimension. Enligt Ahlberg gäller det särskilt vid intervjuer men även vid observationer. Av den anledningen är det viktigt att reflektera över sin egen ställning och förhållande till studiens deltagare. Ett problem för denna studie är att den endast visar vad specialpedagogerna har sagt. Detta kan utgöra ett problem med studiens tillförlitlighet. Möjligen har specialpedagogerna svarat det som de tror förväntas av dem. Det som talar mot det förhållandet är att specialpedagogerna ändå påtalade bristerna och försvårande omständigheter i sin yrkesutövning. Det talar för att jag lyckades undvika den maktaspekt Ahlberg (2009) talar om alltid finns med som en faktor i kvalitativ intervjuforskning.

Jag använde mig av öppna frågor vid mina intervjuer. Det finns en möjlighet att jag har påverkat resultatet genom mitt sätt att ställa frågorna, att ställa följdfrågor eller inte ställa följdfrågor. Jag upplevde att jag blev bättre på att följa upp specialpedagogernas svar efter att jag genomfört ett par intervjuer. Jag tog det även lugnare och hade inte lika bråttom till nästa

fråga när det blev en paus. Det var mycket lärorikt att lyssna på sig själv vid transkriberingen och det hade jag nytta av under de kommande intervjuerna. Enligt Kvale & Brinkman (2009) så finns det bara ett sätt att bli en bra intervjuare och det är att intervjua. Mot bakgrund av det så kan det finnas en möjlighet att resultatet eventuellt hade påverkats om jag hade inlett studien med den erfarenhet som jag har idag. Jag anser inte att jag hade så stor hjälp av min pilotintervju då den genomfördes med en för mig bekant person. Det blev inte samma intervjusituation som de situationer som uppstod när jag kom ut på fältet.

Tolkningen av intervjupersonernas svar har skett i flera steg. Redan vid intervjusituationen sker en tolkning. Tolkningen av svaren avgör hur jag ställer följdfrågor eller avstår från att göra det. Orden tolkades även under utskriften för att slutligen kategoriseras och analyseras. I alla dessa tolkningar finns en risk att något missuppfattats av mig.

Denna studie är en kvalitativ studie och intresserar sig för det utmärkande i fem specialpedagogers uttalanden. Av den anledningen går det inte att generalisera studiens resultat till att gälla alla kommuner i Sverige. Dock är det inte helt orimligt att anta att den påverkan på verksamhetskulturen och specialpedagogrollen som en bristande resurstilldelning eller en för stor arbetsbörda har inte är unik

Trots de möjliga felkällor jag kan se är min förhoppning att min studie kan bidra med att starta diskussioner om specialpedagogrollen i förskolan och det skulle kunna få positiva effekter som ligger inom ramen för verksamhetsutveckling.

Resultatdiskussion

I diskussionen behandlas hur resultaten kan förstås eller förklaras i förhållande till mitt syfte och mina frågeställningar i relation med tidigare forskning och teoretiska begrepp.

En av frågeställningarna i min studie handlar om hur specialpedagogen ser på sin roll i förskolan. Här pekar både Bladini (2004) och Persson (2001) på att specialpedagogens roll när de kommer ut i verksamheterna efter sin påbyggnadsutbildning kan riskera att bli mer det pedagogerna och ledningen förväntar sig och inte så mycket vad specialpedagogernas utbildning och examen säger. I min studie var det ingen av specialpedagogerna som nämnde något direkt om det. Jag kan nog ändå påstå att det berördes då en specialpedagog menade att man istället skulle göra reklam för sig själv och hur man som specialpedagog kan användas i sitt yrke. Hon poängterade dessutom att det var av vikt att inte ta för givet att andra yrkesgrupper känner till vad en specialpedagog ska göra utan att klargöra rollerna för att

undvika att förspilla resurser. Just ”rollen” återkom i mina intervjuer, kanske kan det bero på att jag använde ordet ”yrkesroll” när jag ställde mina frågor. Att den inte är självklar och helt lätt att hålla sig till tycker jag framgår i det resultat som jag fått fram. En specialpedagog uttrycker det i termer av att det är av vikt att hela tiden gå tillbaka till styrdokumentet för att se att man är ”rätt ute”. En annan av deltagarna uttrycker att nätverksträffarna med andra specialpedagoger är en hjälp och ett stöd för henne att hålla sig i sin yrkesroll.

Att majoriteten av informanterna i min studie uttryckte att de inte hade tillräckligt med tid för att utföra sitt uppdrag stämmer med det som Karlsson (2008) såg i sin studie. Att arbeta under tidsbrist och behöva prioritera bland arbetsuppgifterna, som en specialpedagog uttryckte att hon gjorde, är rimligt att anta att det påverkar yrkesrollen. Det jag kan se i min studie är att det leder till en verksamhetskultur som blir reaktiv. Där behoven styr specialpedagogernas insatser och inte främst vad deras utbildning och examen säger. Tiden var genomgående det som de upplevde som det största hindret i sin yrkesutövning. Det såg dock lite olika ut beroende på om man hade få eller många förskolor vad man innefattade i begreppet ”tidsbrist”. Den specialpedagog som var knuten till mest förskolor fick prioritera så hårt bland sina uppdrag att hon ibland fick neka arbetslag som uppfattade att de var i akut behov av stöd och hjälp. Till skillnad från den specialpedagog som arbetade mot minst antal förskolor som uppgav att det var dokumentation och att hålla sig insatt i ny forskning som hon inte alltid hann med. Karlsson (2008) tar även upp att specialpedagogerna i hennes undersökning upplevde att övriga personalkategorier inte var insatta i vad specialpedagogens uppdrag mot förskolan innebar. Detta var inget som de specialpedagoger som deltog i min studie gav uttryck för. De uppgav istället att de blev väl mottagna ute i verksamheten och att deras insatser var efterfrågade. Däremot så uttrycker en av specialpedagogerna att man ska ”göra reklam” för sig själv och vad man kan användas i för uppgifter. Något som jag tolkar som att det är mot chefen det är viktigt att tydliggöra sin roll. Samma slutsats kan dras av uttalandet om att man kan göra underverk om chefen och specialpedagogen har en samsyn på specialpedagogens uppdrag mot förskolan.

Specialpedagogerna i Malmgren Hansens (2002) avhandling upplevde att handledning betonades som ett viktigt inslag i deras framtida arbete. Något som jag också kan se i min studie. Handledning är en vanligt förekommande arbetsuppgift för de specialpedagoger som deltog i min studie. En upptäckt jag gjorde är att det inte alltid är självklart att vi avser samma sak när vi talar om handledning. En av de intervjuade specialpedagogerna uppgav att hon arbetade med handledning men avsåg då den handledning som gavs när det uppstått ett behov

av någon art. Vilket kan ses som en klart reaktiv insats och inte handledning av proaktiv karaktär som vanligen avses med begreppet.

Emanuelsson m.fl. (2001) skriver att det är viktigt att diskutera förhållandena för specialpedagoger utifrån perspektiven proaktiv och reaktiv. Även Malmgren Hansen (2002) berör styrningen av specialpedagogisk verksamhet. Även om styrningen är bristfällig från ledningen för skolorna, i mitt fall förskolorna, så styrs den specialpedagogiska verksamheten från annat håll. Den styrs istället av behov som kan tillhöra en mängd individer eller strukturer och förs på tal av förskollärarna. Detta kan jag se tydliga exempel på i min studie främst inom de organisationer där ansvarsområdet var omfattande för specialpedagogen. Där framkallades en reaktiv verksamhetskultur där arbetet präglades av reaktion på hastigt uppkomna situationer som kräver akuta lösningar och där specialpedagogen tilldelades rollen som problemlösare och expert. Lansheim (2010) påvisar liknande resultat i sin uppsats där det framgår att de vanligt förekommande specialpedagogiska insatserna mot förskolan var punktinsatser under en kortare period. Rollen som expert, som framkallas av denna reaktiva kultur, har det framkommit i min studie att man bör akta sig för att inta. Specialpedagogernas erfarenhet visade dessutom att det var mycket svårare att göra ett bra jobb om specialpedagogen inte blev inkopplad förrän det var "kris och jobbigt". Det bästa resultatet uppnåddes om lösningarna kom från arbetslagen i samarbete med specialpedagogen.

Persson (2013) säger att det är viktigt att rektorerna, i mitt fall förskolecheferna, vågar ge sina specialpedagoger mandat att genomföra sitt arbete efter de intentioner som finns för specialpedagoguppdraget. Det menar samtliga fem av specialpedagogerna i min studie att de har mandat att göra idag. I min studie framgår tydligt att samarbetet med chefen är en hörnsten i specialpedagogens arbete.

"A och O är ett nära samarbete med min chef. Jag under mina år insett att med en bra chef kan jag utträta underverk, men om jag inte har min chef med mig, att vi inte får till det där samarbetet, då kan man jobba halvt ihjäl sig. Så är det!" (S3)

Fyra av specialpedagogerna nämner att deras arbete är ensamt och att de inte ingår i något arbetslag. Persson (2013) pekar på att specialpedagogens roll ibland kan bli obekvämt. Just det var det ingen i min studie som direkt berörde. Den specialpedagog som uppgav att hon fick prioritera hårt bland sina uppdrag och ibland fick neka arbetslag som upplevde att de hade behov av hennes kompetens, uttryckte tystnadsplikten som frustrerande. Samtidigt som hon uppgav att tystnadsplikten var en tillgång för att den skyddar både individen och arbetslagen.

En annan av specialpedagogerna i min studie berörde också tystnadsplikten/sekretessen då som bidragande orsak till att arbetet som specialpedagog mot förskolan blev ett ensamjobb.

Avslutande kommentarer

Mitt övergripande syfte med föreliggande studie var att bidra med fördjupad förståelse för specialpedagogens uppdrag mot förskolan. I mitt resultat kan jag utläsa ett antal positiva faktorer för specialpedagogens möjligheter att kunna utföra sitt uppdrag enligt de avsikter som finns med specialpedagoguppdraget.

- Regelbunden handledning – ger möjlighet att förebygga problem och att verka proaktivt.
- Samsyn med chefen – en enighet i synen på vad som ingår i specialpedagogens uppdrag mot förskolan.
- En rimlig arbetsbelastning – Ett allt för stort ansvarsområde leder till en reaktiv kultur och specialpedagogen riskerar att tilldelas en roll som försvårar samarbetet med arbetslagen.
- Medverkan i ledningsgrupp- För att kunna påverka övergripande verksamhetsfrågor i ett utvecklande perspektiv.
- Ett arbetslag – För att kunna stötta och vägleda varandra i det specialpedagogiska arbetet.

Vilka konsekvenser mitt resultat får för arbetet som specialpedagog är svårt att förutsäga eftersom verksamheterna i grund och botten är politiskt styrda. För mig personligen däremot får det konsekvenser då jag har en fördjupad kunskap om vad som är gynnsamt för en specialpedagog som vill verka enligt de avsikter som uppdraget ha.

Fortsatt forskning

Det har varit väldigt intressant av få ta del av informanternas uppfattningar om sin yrkesroll som specialpedagog mot förskolan. Ett viktigt resultat av studien är hur specialpedagogens arbete är organiserat i förlängningen har stor påverkan på vilka möjligheter de har att bidra med insatser för de barn som är i behov av särskilt stöd, och att den möjligheten varierar stort mellan olika förskoleområden. Det vore intressant att undersöka vilka konsekvenser det får för de barn som är i behov av särskilt stöd. Särskilt som förskolans läroplan tydligt poängterar vikten av att varje barn ska få sina behov tillgodosedda. Vidare hade det varit intressant att

studera hur de andra yrkesgrupperna ser på specialpedagogens uppdrag. Specialpedagogerna i min studie upplevde dock att det fanns en förståelse för deras uppdrag när de befann sig ute i verksamheten.

Det skulle även vara intressant att göra en större undersökning för att undersöka hur samarbetet uppfattas och fungerar mellan förskolepedagoger och specialpedagoger. Detta skulle vara extra intressant utifrån de verksamhetskulturer som jag kan se framkommer i min studie. Kan man se någon skillnad i förskolepedagogernas syn på specialpedagogens uppdrag och möjligheter att utföra sitt uppdrag i en reaktiv kontra en proaktiv verksamhetskultur. Vad skulle de skillnaderna i så fall bestå av?

Referenslista

- Ahlberg, A. (red.) (2009). *Specialpedagogisk forskning: en mångfasetterad utmaning*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, P. & Yderstedt, Å. (2008). *Specialpedagogen en resurs att räkna med. Att utveckla matematiken i förskolan genom lek*. Skolutveckling och ledarskap. Malmö: Malmö högskola.
- Atterström, H. & Persson, R.S. (2000). *Brister eller olikheter?: specialpedagogik på alternativa grundvalar*. Lund: Studentlitteratur.
- Bladini, K. (2004). *Handledning som verktyg och rum för reflektion: en studie av specialpedagogers handledningssamtal*. Diss. Karlstad : Karlstads universitet, 2005. Karlstad
- Byström, A. & Nilsson, A. (2003). *Specialpedagogers [dvs Specialpedagogers] verksamhet efter examen: grundläggande utbildning - en faktor i arbetsituationen*. Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen.
- Emanuelsson, I. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk.
- Fischbein, S & Österberg, O. (2003). *Mötet med alla barn – ett specialpedagogiskt perspektiv*. Växjö.
- Guvå, G. (2001). *Skolpsykologers rolltagande: överlämning och hantering av elevvårdsfrågor*. Diss. Linköping : Univ., 2001. Linköping.
- Karlsson, L. (2008). "Ny på jobbet" *Fem specialpedagogers erfarenheter av att omsätta sina studier i praktiken* . Göteborgs universitet: Specialpedagogprogrammet.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S (2009) *A pluralist view of generalization in qualitative studies*. International Journal of Research & Method in Education, Vol. 32, Issue 1, pp. 25 - 38.
- Lundgren, M. & Persson, B. (2003). *Barn och unga i riskzonen: samverkan och förebyggande arbete*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Malmgren Hansen, A. (2002). *Specialpedagoger - nybyggare i skolan*. Diss. Stockholm : Univ., 2002. Stockholm.

- Nilholm, C (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Palla, L. (2011). *Med blicken på barnet: om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik*. Diss. Malmö: Lunds universitet, 2011. Malmö.
- Persson, B. (2013). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. (3., omarb. uppl.) Stockholm: Liber.
- Rakstang Eck, O. & Rognhaug, B. (1995). *Specialpedagogik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur
- Regionförbundet, Örebro läns landsting. *Riktlinjer för barnhälsoteam i Örebro län*
- Repstad, P. (2007). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. (4., [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Sandberg, A. (red.) (2009). *Med sikte på förskolan: barn i behov av stöd*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- SFS. (2007). *Högskoleförordningen*. Utbildningsdepartementet. SFS 2007:638.
- SFS. (2010). *Nya skollagen*. Utbildningsdepartementet. 2010:800
- Skolverket (2005). *Skolverkets allmänna råd för kvalitet i förskolan*. Stockholm:Skolverket
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen: nationell utvärdering av förskolan*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. ([Ny, rev. utg.]). Stockholm: Skolverket
- Tideman M, Rosenqvist J, Lansheim B, Ranagården L, Jacobsson K, (2004). *Den stora utmaningen. Om att se olikhet som resurs i skolan*. Malmö Högskola och Högskolan Halmstad: Halmstad
- Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Åman, K. (2006). *Ögonblickets pedagogik: yrkesgrupper i samtal om specialpedagogisk kompetens vid barn- och ungdomshabiliteringen*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2006. Stockholm.

Bilaga 1

Jag heter Annelie Berglund och går sista kursen på specialpedagogutbildningen vid Örebro Universitet, det innebär att jag ska skriva min D-uppsats på 15 högskolepoäng. Av den anledningen vänder jag mig till dig i egenskap av specialpedagog mot förskolan för att ta del av din syn på den specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan. Min uppsats kommer att handla just om den specialpedagogiska yrkesrollen i förskolan och det ska bli mycket intressant att få ta del av dina erfarenheter och kunskaper runt det. Studiens övergripande syfte är att bidra med fördjupad förståelse för specialpedagogens roll i förskolan. De centrala frågeställningarna i studien är:

- Hur specialpedagogen ser på sin roll i förskolan?
- Vilka uppdrag är vanligt förekommande?
- Vilka möjligheter och svårigheter upplever de i sitt arbete?

Metoden för min studie är kvalitativ och bygger på intervjuer med specialpedagoger i förskolan, samt genomgång av tidigare forskning och studier inom området.

Intervjun kommer att ske vid ett tillfälle. Jag kommer att kontakta dig så vi får komma överens om tid och plats. Hur lång tid som intervjun kommer att ta är svårt att säga men räkna med att avsätta en timme. Jag kommer att spela in intervjun för att kunna bearbeta materialet i efterhand. Deltagande i intervjun är helt frivilligt och kan när som helst avbrytas. Jag garanterar full anonymitet och inga uppgifter kommer att avslöja vem du är eller i vilken stad du arbetar. Jag kommer att genomföra intervjuer i två kommuner.

Hör gärna av dig om något känns oklart eller om du vill veta mer!

Vänliga hälsningar,

Annelie Berglund

Email: xxxxxxxx@xxxxx.xxx

Mobil: xxx-xxxxxxx

Bilaga 2

Intervjuguide

Vad har du för grundutbildning?

Beskriv organisationen där du ingår.

Ingår du i något arbetslag?

Hur skulle du beskriva din yrkesroll som specialpedagog i förskolan?

Vilka huvudsakliga arbetsuppgifter har du?

Hur stor del av ditt arbete lägger du på de olika uppdragen?

Vad/vem styr arbetsuppgifterna? Styrdokument?

Vilka förutsättningar behöver du för att kunna utföra ditt arbete?

Vilka mandat har du från ledningen?

Finns det något som försvårar eller hindrar i uppdraget?

Vilka mål har du med det specialpedagogiska arbetet i förskolan?